

KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI "YASHIL IQTISODIYOT" ASOSIDA TASHKIL ETISH SAMARADORLIGINI TADQIQ QILISHNING NAZARIY ASOSLARI

Salaxiddinova Zulayho Maxammadshakirovna

Andijon tuman 1-son kasb-hunar maktabi
"Tadbirkorlik va biznes asoslari fani o'qituvchisi",
Qo'qon universiteti erkin tadqiqotchisi
Tel: +998-90-380-08-50
e-mail: zulayho0708@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-dekabr 2024-yil
Tasdiqlandi: 26-dekabr 2024-yil
Jurnal soni: 13
Maqola raqami: 13
DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1023>

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS

Yashil iqtisodiyot, Jahon iqtisodiyoti, tabiiy boyliklar, iqtisodiy o'sish, biznes, tadbirkorlik, extiyoj, daromad, iqtisodiy inqiroz, samaradorlik.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola muallif tomonidan "Yashil iqtisodiyot"ning nazariy asoslari, kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini "Yashil iqtisodiyot" asosida tashkil etish samaradorligini tadqiq qilishning nazariy asoslari. "Yashil iqtisodiyot"ning muhim jihatlari, tamoyillari, kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatidagi ahamiyati, zaruriyati Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatida "Yashil" iqtisodiy o'sish haqida fikr yuritgan.

Kirish. Butun dunyo iqtisodiyoti har qanday faoliyatdan yuqori samara olish va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashga qaratilgan. O'tmishda bu juda katta boylik keltirgan va millionlab odamlarni qashshoqlikdan qutqargan. Ammo, bu farovonlik cheklangan resurslardan cheksiz foydalanish asosida olib borilgan. Bu esa, atrof muhitning buzilishi hisobiga jamiyatlarni beqarorlashtirmoqda va COVID-19 kabi xavfli yangi kasalliklarni keltirib chiqarmoqda. Tengsizlikning kuchayishi esa qo'rquv, bo'linish vasiyosiy tartibsizliklarga turtki bo'lmoqda. Holatni bunday bo'lishi shart emas. Iqtisodiyot toshga o'rnatilmagan: ular boshqacha tarzda tuzilishi, ishlab chiqilishi va boshqarilishi mumkin. Tabiat chegaralarini hurmat qiladigan, farovonlikni birinchi o'ringa qo'yadigan va pulni kerakli joyga ishlaladigan yangi iqtisodiyot allaqachon paydo bo'lib shakllanib kelmoqda. Dunyo hamjamiyati e'tirof etayotgan bu iqtisodiyot - "Yashil iqtisodiyot"dir⁸.

Yashil iqtisodiyot - bu insoniyat va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni targ'ib qiladigan va ikkalasining ehtiyojlarini qondirishga harakat qiladigan iqtisodiy metodologiya. Yashil iqtisodiy nazariyalar inson va tabiat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik haqidagi g'oyalarning keng doirasini o'z ichiga oladi. Yashil iqtisodchilarning ta'kidlashicha, barcha moliyaviy qarorlar ekotizimni hisobga olgan holda qabul qilinishi kerak. Bundan tashqari, ular tabiiy boyliklar va ekologik xizmatlar iqtisodiy ahamiyatga ega ekanligini da'vo qiladilar. Jahon iqtisodiyoti bugungi kunda global isish va iqlim o'zgarishi xavfi - tabiatning vayron bo'lishining muqarrar oqibatlariga qarshi turadigan kundalik odatlar va moliyaviy tuzilmalarni o'rnatish yo'llarini qidirmoqda. Shunday qilib, "Yashil iqtisodiyot" "Yashil" iqtisodiy o'sish - barqarorlik tabiiy resurslardan yanada samarali foydalanish va kelajakda xavfsiz hayot yo'lidagi muhim qadamdir. Boshqa tomondan, yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish uchun yo'l xaritasidir. Yashil iqtisodiyot past uglerod, resurslar samaradorligi va inklyuzivlik bilan tavsiflanadi. Yashil iqtisodiyotda bandlik va daromadlarning o'sishi, biologik xilma-xillik va tabiatni muhofaza qilishga nozik munosabatda bo'lish orqali erishiladi. Yashil iqtisodiy o'sish jarayonida, uglerod chiqindilari va ifloslanishini kamaytirish, energiya va resurslar samaradorligini oshirish, biologik xilma-xillik va ekotizim xizmatlarini yo'qotishning oldini olish kabi muhim imtiyozlarga ham erishiladi⁹. Barqaror rivojlanish uchun yashil iqtisodiyotni amalga oshirish jarayonida soliq-byudjet siyosati ham muhim ahamiyatga ega. Yashil iqtisodiyotning iqtisodiy asosini tashkil etuvchi yangi tizim, atrof-muhitga zarar yetkazmaslik uchun butun dunyo bo'ylab barcha iqtisodiy faoliyatni o'zgartirish zarurligini ko'rsatadi. Bunday holatning oldini olish uchun ekologiyani birinchi o'ringa qo'yib, moliyaviy siyosatni qayta ko'rib chiqish zarur. Bugungi kunda faqat bir nechta davlatlar yashil iqtisodiyotga o'tib, yashil

iqtisodiyotga mos ravishda rivojlanish strategiyasi va usullarini o'zgartirmoqda jumladan, O'zbekiston Respublikasida ham keng ko'lamli ishlar olib borilmoqda. Mamlakatda tarkibiy o'zgartirishlarni chuqurlashtirish, iqtisodiyotning bazaviy tarmoqlarini modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash hamda hududlarni bir maromda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar amalga oshirish¹ maqsadida 04 oktyabr 2019 yildagi "2019 — 2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risi"da O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4477-son qarori, 2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish, O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi doirasida "yashil" va inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hamda iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida resurslarni tejashni yanada kengaytirish² maqsadida, 02 dekabr 2022 yildagi "2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining "Yashil" iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-436-son qarori asosida O'zbekistonda "Yashil iqtisodiyot" dasturi ishlab chiqilgan. Ushbu dastur asosida tizimli ishlar amalga oshirilmogda.

Adabiyotlar tahlili. Ushbu tadqiqot "Yashil iqtisodiyot"ning tamoyillari, kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatidagi ahamiyati, hamda zaruriyati bo'yicha sohaga doir adabiyotlarda "Yashil iqtisodiyot", "Yashil iqtisodiyot"ning tamoyillari, kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatidagi ahamiyati, hamda zaruriyatining hozirgi kundagi holatini o'rganish va takomillashtirish imkoniyatlarini aniqlash uchun keng qamrovli adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilishdan foydalaniladi.

Iqtisodchi olimlar A.V Vaxabov, Sh.X.Xajibakievlar tomonidan "Yashil iqtisodiyot"ga quyidagicha ta'rif berilgan: Atrof muhit iqtisodiyoti va ekologiya iqtisodiyotining rivojlanishi asosida ilgari surilgan tamoyillarning iqtisodiy siyosatga joriy etilishi natijasida "Yashil iqtisodiyot" tushunchasi shakllana boshladi. Atrof muhit iqtisodiyoti yoki ekologik iqtisodiyotdan farqli ravishda "Yashil iqtisodiyot" ko'proq amaliy harakatlarga ega hisoblanadi. "Yashil iqtisodiyot" ilmiy fan sohasi emas, balki ustun darajada real iqtisodiy siyosat, konkret faoliyat sohalari(energetika, inovatsiya, qishloq ho'jaligi, va boshqalarga) taaluqlidir. Ushbu farqni "Yashil iqtisodiyot"ning inglizcha economics (Iqtisodiy nazariya yoki environmental economics, ecological economics kabi iqtisodiy fanlar) emas, balki economy (real iqtisodiy faoliyat) so'zlari orqali ifodalashda kuzatish mumkin⁴. Yashil iqtisodiyot atamasi birinchi bo'lib 1989 yilda Buyuk Britaniya hukumatiga bir guruh yetakchi

ekologiya iqtisodchilari tomonidan "Yashil iqtisod rejasi" (Pearce, Markandya va Barbier, 1989) deb nomlangan hisobotida kiritilgan "Yashil" iqtisodiyot kontseptsiyasi 20-asr oxirida sanoat va iqtisodiyotning jadal o'sib borayotgan taraqqiyotiga, dunyo aholisining ko'payishiga javoban paydo bo'ldi, bu esa atrof-muhitning salbiy o'zgarishlariga olib keldi. Bu barqaror rivojlanishni rag'batlantirish bilan birga ekologik xavflarni va atrof-muhit degradatsiyasini kamaytirishga ustuvor ahamiyat beradigan iqtisodiy tizimdir⁶. Ushbu kontseptsiya ayniqsa zamonaviy jamiyatda dolzarbdir, chunki biz iqlim o'zgarishi va resurslarning kamayishi kabi global muammolarga duch kelamiz. E. F. Shumaxer, R. Costanza, B. Faller, G. Daly, S. A. Lipina, D. Meadows va boshqa iqtisodchi olimlar tomonidan "Yashil iqtisodiyot" asosida keng ko'lamli o'rganishlar olib borilgan, hamda quyidagi tamoyillarni ilgari surilganlar⁷.

- Cheklangan resurslar sharoitida inson mavjudligi muammosini hal qilishda ekologik omillarning ustuvorligi;
- Kontseptual, mafkuraviy, siyosiy va iqtisodiy darajada amalga oshiriladigan yashil iqtisodiyotni amalga oshirish darajalarini ajratish;
- Muayyan texnologiyalarni joriy etishning maqsadga muvofiqligi.
- Iqtisodiy tizimni va yangi texnologiyalarni "yashillash"ning turli usullarini ishlab chiqish jarayonida yashil iqtisodiyot ushbu ishlanmalarning maqsadga muvofiqligi va samaradorligi uchun zarur bo'lgan bir qator tamoyillarga mos kelishi kerak:

- Atrof-muhitga etkazilgan zararining maqbul chegaralarini aniqlashda belgilangan chegaralarni asoslashga, ularni buzish oqibatlarining yaxlit tasavvurini shakllantirishga alohida e'tibor qaratish lozim ekanligi olimlar tomonidan o'rganilgan.

Tadqiqot metodologiyasi: Tadqiqot metodologiyasi mavjud adabiyotlarni to'liq va xolis tahlil qilishni ta'minlash uchun tizimli yondashuvga amal qiladi. Quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirildi: Tegishli ma'lumotlar bazalari va manbalarini aniqlash, adabiyotlarni saralash va tanlash, tanqidiy tahlil va sintez.

Tadqiqot natijalari. COVID-19 pandemiyasi butun dunyo hamjamiyatiga bir vaqtning o'zida nafaqat sog'liqni saqlash tizimiga balki iqtisodiy inqiroz bilan ham ta'sir qildi. Davlatlar sog'liqni saqlash tizimini barqarorlashtirish va sog'liqni saqlash choralari bilan kelib chiqadigan iqtisodiy zarbalarni engish uchun iqtisodiyotni qayta qurish maqsadida yashil va inklyuziv, shiddatli tizimlar ishlab chiqmoqda. Kamroq vaqt ichida ko'p ish qilish kerak, nafaqat iqtisodiy rag'batlantirish, balki yanada barqaror, bardoshli va inklyuziv iqtisodiy modelga tizimli o'tishni ta'minlaydigan yashil tiklanishni ta'minlash dolzarb mavzuga aylandi. Davlatlar o'zlarining iqtisodiy qo'llab-quvvatlash paketlarida qayta tiklanadigan energiya va elektr transport vositalari uchun iste'molchi subsidiyalaridan tortib, sanoat investitsiyalari yoki yangi ishlab chiqarish jarayonlari uchun kredit kafolatlari, barqaror er boshqaruvi yoki muqobil energiya orqali "Yashil" ish o'rinlari yaratishgacha ko'rib chiqilishi mumkin bo'lgan keng ko'lamli yashil tiklanish siyosatini ishlab chiqishi bu asosda ishlab chiqarish samaradorlikni yaxshilashni asosiy maqsad etib belgiladilar. Yalpi ichki mahsulotning salmoqli foizini tashkil etuvchi depressiyaga qarshi kurashuvchi rag'batlantirish fondlarini yashil sektorlarga yo'naltirishdan tashqari, iqtisodiyotning asosiy yo'nalishlaridan biri mahsulot ishlab chiqaruvchi va xizmatlar ko'rsatuvchi tadbirkorlar, kichik biznes subektlari uchun iqtisodiy qo'llab-quvvatlash maqsadida yashil iqtisodiyotni rejalashtirishda nisbatan kuchli va izchil yashil iqtisodiyotning milliy rejasi ishlab chiqildi. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanmaslik, texnologiyalar yangilanishining sustligi, "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish uchun innovatsion yechimlarni joriy etishda kichik biznesning faol ishtirok etmayotgani milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning ustuvor maqsadlariga erishishga to'sqinlik qilmoqda. Mavjud muammolarni hal etish uchun iqtisodiy rivojlanish jarayonlariga iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida kam uglerod sarflagan holda rivojlanish va resurslarni tejash, samarali va ekologik toza texnologiyalarni joriy etish, shuningdek, barqaror qishloq xo'jaligiga yo'naltirilgan "yashil" iqtisodiyot tamoyillarini integratsiya qilish orqali tabiiy va energiya resurslaridan foydalanish usullarini tubdan o'zgartirish talab etiladi. O'zbekistonning o'ziga xos iqlim va geografik xususiyatlari, uning noyob ekotizimlari va atrof muhit, energiya ishlatishni kamaytirishga, iqtisodiyot va ijtimoiy sohalarida energiya tejovchi texnologiyalarni joriy etishga qaratilgan innovatsion siyosat ustuvorliklari; energiya samaradorligini oshirish va energiyaning qayta

tiklanuvchi manbalarini rivojlantirish, energiya tejovchi va kam uglerod sarflagan sanoatni rivojlantirish, ekosohani tiklashning muhim loyihalarini amalga oshirish, ekologik toza mahsulot ishlab chiqarishni oshirish bo'yicha milliy siyosat ishlab chiqildi va joriy etib kelinmoqda³. Bunda uzoq muddatli istiqbolda "yashil" iqtisodiyotga o'tish quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanishi belgilandi⁴:

- Barqaror rivojlanish sohasida Milliy maqsad va vazifalarga muvofiqlik;
- Resurslardan oqilona foydalanish, barqaror iste'mol va ishlab chiqarish;
- Iqtisodiy hisob tizimiga ekologik va ijtimoiy mezonlarni kiritish;
- Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish maqsadlariga erishish uchun "yashil" vositalar va yondashuvlarni qo'llash ustuvorligi;
- Eng muhim tarmoqlarda raqobatbardoshlikni oshirish va ko'rsatkichlarni yaxshilash, "yashil" ish o'rinlarini yaratish, aholining farovonligini oshirish orqali mavjud makroiqtisodiy maqsadlarga erishish;
- Resurslardan samarali foydalanish tadbirlarining investitsion jozibadorligini ta'minlashdek bir qator vazifalar belgilandi.

Strategiyaning asosiy maqsadi mamlakatda amalga oshirilayotgan tuzilmaviy islohotlarga "yashil" iqtisodiyot tamoyillarini integratsiya qilish orqali ijtimoiy rivojlanishga, issiqxona gazlarining ajratmalari darajasini pasaytirishga, iqlim va ekologiya barqarorligiga imkon beruvchi mustahkam iqtisodiy taraqqiyotga erishishdan iborat. Strategiya maqsadlariga erishish uchun quyidagi asosiy vazifalarni amalga oshirish zarur:

- Texnologik modernizatsiyalash va moliyaviy mexanizmlarni rivojlantirish orqali iqtisodiyotning energiya samaradorligini oshirish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish;
- Davlat investitsiyalari va xarajatlarining ustuvor yo'nalishlariga ilg'or xalqaro standartlarga asoslangan "yashil" mezonlarni kiritish;
- Davlat tomonidan rag'batlantirish mexanizmlarini, davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish hamda xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni faollashtirish orqali "yashil" iqtisodiyotga o'tish yo'nalishlari bo'yicha tajriba-sinov loyihalarini amalga oshirishga ko'maklashish;
- Ta'limga investitsiyalar kiritishni rag'batlantirish, yetakchi xorijiy ta'lim muassasalari va ilmiy-tadqiqot markazlari bilan hamkorlikni rivojlantirish hisobiga "yashil" iqtisodiyotdagi mehnat bozori bilan bog'liq kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini rivojlantirish;
- Orolbo'yidagi ekologik inqirozning salbiy ta'sirini yumshatish choralari ko'rish;
- "Yashil" iqtisodiyot sohasida, shu jumladan ikki tomonlama va ko'p tomonlama shartnomalar tuzish orqali xalqaro hamkorlikni mustahkamlash².

Iqtisodiyot tarmoqlarida ishlab chiqaruvchi tadbirkorlar va ayniqsa kichik biznes subektlari tomonidan "yashil" texnologiyalar, xususan, resurs tejovchi, chiqindisiz ishlab chiqarish, chiqindilarni qayta ishlash imkoniyatini beruvchi texnologiyalarni va xavfsiz kimyoviy moddalarni qo'llashga o'tish hamda qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini o'rganish va ularni amaliyotga tatbiq etish asosiy maqsad etib belgilandi. "Yashil" iqtisodiyot energiya va resursni tejashga, atmosferaga uglerod chiqarishni kamaytirishga, sof energiyadan foydalanuvchi transportga, energiyaning muqobil manbalariga, organik qishloq xo'jaligiga, ekodevelopmentga (atrof-muhitga kam ta'sir ko'rsatgan holda qurilishga), ilg'or logistikaga asoslanadi. Bu o'z navbatida iqtisodiyotga tabiatga ziyon yetkazmay rivojlanishga va aholining ekologik farovonligini saqlash imkonini berish bilan birga tabiiy kapitalni saqlash va oshirish hisobiga ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, zaharli moddalarni va uglerod chiqarilishini kamaytirish, bioxilmaxillikni kengaytirish, shuningdek aholi daromadlari va bandligini oshirishni ta'minlaydi. Ham birlamchi, ham ikkilamchi resurslardan ehtiyotkor va oqilona foydalanish "yashil iqtisodiyot"ga xos, bunda an'anaviy iste'molga o'rgangan jamiyat mas'uliyat bilan iste'mol qiluvchi jamiyatga aylanadi. "Yashil iqtisodiyot" modeli inson faoliyati va tabiat hamkorligini normallashtiradi⁷

Xulosa. Xulosa qilib aytganda “Yashil iqtisodiyot” iqtisodiy qo‘llab-quvvatlash paketlarining bir qismi sifatida zudlik bilan rag‘batlantiruvchi va iqtisodiy tarmoqlarning yanada yashil, bardoshli va inklyuziv iqtisodiy modelga tarkibiy o‘tishini ta‘minlovchi keng ko‘lamli yashil tiklanish siyosatini olib borishni talab etadi. YalMning o‘shishi odamlarning sog‘lig‘i yoki tabiatning holatiga ziyon keltirmasligi aksincha ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi zarur. Bizga iqtisodiyotimizni o‘lchash va boshqarishning yangi usullari - tabiatni himoya qilish va farovonlikni oshirish, shuningdek, yangi “Yashil” iqtisodiyot asosida daromad olish usullari kerak. Har qanday iqtisodiy islohotni amalga oshirish uchun moliyaviy mablag‘ kerak. Yashil va ijtimoiy investitsiyalarni rag‘batlantirish va aksincha jazolash uchun yangi qoidalar va institutlar talab qilinadi. Energetika, oziq-ovqat va transport tarmoqlarimizni o‘zgartirish uchun yangi sanoat inqilobi talab etiladi¹⁰. Yashil biznes - eng kichik startaplardan tortib eng yirik korporatsiyalargacha – Yashil iqtisodiyotga o‘tishni amalga oshirish uchun to‘g‘ri yordam yo‘nalishga muhtoj. Bu esa yangi startap g‘oyalarni yanada qo‘llab-quvvatlashni talab etadi. Hozirgi iqtisodiy model juda ko‘p odamlarni ortda qoldirmoqda chunki juda ham shiddatli. Bu esa ijtimoiy tengsizlikni keltirib chiqaradi. Bizga adolatli o‘tishga hissa qo‘shadigan, odamlarni qo‘llab-quvvatlaydigan yashil ish o‘rinlari, kambag‘allarni qo‘llab-quvvatlash uchun inovatsion ijtimoiy himoya qiladigan kuchli siyosat kerak. Toza suv, sog‘lom tuproq va tabiatning boshqa barcha ne‘matlarini qadrlagan holda tabiatni muhofaza qilish va uning haqiqiy qiymati iqtisodiyotimizda tan olinishiga ishonch hosil qilishimiz kerak¹¹. Atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik havfsizlikni ta‘minlash bilan bog‘liq amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar bilan birgalikda, bir qator dolzarb masalalarni hal etishni nazarda tutish zarur, shu shumladan:

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

- 1.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 4 oktyabrdagi “2019 — 2030 yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4477-son Qarori. <https://lex.uz/docs/-4539502>
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 02 dekabrdagi “2030-yilgacha O‘zbekiston Respublikasining “Yashil” iqtisodiyotga o‘tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida” PQ-436-son qarori <https://lex.uz/docs/-6303230>
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 22 avgustdagi “Iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohaning energiya samaradorligini oshirish, energiya tejovchi texnologiyalarni joriy etish va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishning tezkor chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-4422-son Qarori <https://lex.uz/docs/4486125>
5. Vaxabov A.V, Xajibakiev Sh.X. “Yashil iqtisodiyot”-Toshkent: “Universitet”, 2020.-262b
6. Глобальный зеленый новый курс. Доклад, ЮНЕП, 2009 www.unep.org/greeneconomy/portals/30/docs/GGND
7. Зелёная экономика" — новый вектор глобального развития: возможности и вызовы для России. //Проблемы национальной стратегии № 4 (37) 2016
8. Navstrechu zelenoy ekonomike. Puti k ustoychivomu razvitiyu i iskoreneniyu bednosti obobshchayushchiy doklad dlya predstaviteley vlastnykh struktur [Towards a Green Economy. Ways to Sustainable Development and Poverty Alleviation Is a General Report for Representatives of Power Structures]. Available at: http://old.ecocongress.info/5_congr/docs/doklad.pdf (accessed: 30.11. 2017).
9. <http://worldgreeneconomy.org>
10. <https://ru.wikipedia.org>
11. <https://greeneconomytracker.org/methodology>
12. <https://eec.eaunion.org/comission/department/zelenaya-ekonomika>